

OD SILVESTRA DO TROCH KRÁĽOV

NOVELA J. M. HURBANA

MGR. KRISTÍNA TOMANOVÁ

- kristina.tomanova@ulib.sk
- Univerzitná knižnica v Bratislave
- www.ulib.sk

This article is devoted to Jozef Miloslav Hurban's novel "From New Year's Eve to Twelfth Night" (1847). It is a humorous description of a fictional Slovak town – Bruchoslavice. The main plot elements are a love story and winning a prize in a lottery. As a result of the lottery, a young couple have the chance to get married while an older rich man is forced to marry his maid. The author also brings in his views on national and ecclesiastical questions. Although the novel was written in a romantic style (character descriptions), it is set in realistic conditions. In terms of genre, it is a novelistic depiction of contemporary life with a humorous tone. This is a genre that more familiar from a later period, realism. It was written in Štúr's Slovak, but in an effort to capture the culture of the time and create ironic portraits of the characters, it also includes many German, Latin and Hungarian sentences and expressions.

Keywords: love story, irony and satire, Realism and Romanticism, novel

Miloslav Hurban

Obr. 1 Jozef Miloslav Hurban. Zdroj: Wikipédia

Predmetom tejto štúdie je próza Jozefa Miloslava Hurbana (1817 – 1888), ktorú vydal v IV. ročníku almanachu *Nitra*, v roku 1847, pod pseudonymom Ludovít J. Trenčiansky (Hurban 2016, s. 9). Išlo o súboj almanachu *Nitra* s českým konkurenčným populárno-náučným časopisom *Včela* o čitateľskú priazeň, o ktorú chcel autor zabojovať práve týmto humorne ladeným literárnym dielom, ktoré nazval novinkou, keďže išlo o prvú slovenskú noveletku (Hurban 2016). Zároveň mal Hurban aj národnostné spory so židovským redaktorom *Panónie*, Ferenzom, ktorého v tejto novele pomenoval Renzef a s nemenovaným dopisovateľom novín *Pesti Hírlap* (Hurban 2016). Vydavateľ prvého slovenského kalendára *Domová pokladnica*, Daniel Lichard, v tejto novele vystupuje pod menom advokát Brožek (Hurban 2016). Za postavou spisovateľa Milenského sa skrýva sám autor.

Dej sa odohráva v Bruchoslaviciach, ktoré sú novšou verziou Kocúrkova od Jána Chalupku, nielen humorným vyobrazením malomeštiackeho života, ale aj typickým rozdelením postáv na kladné (roduverní Slo-

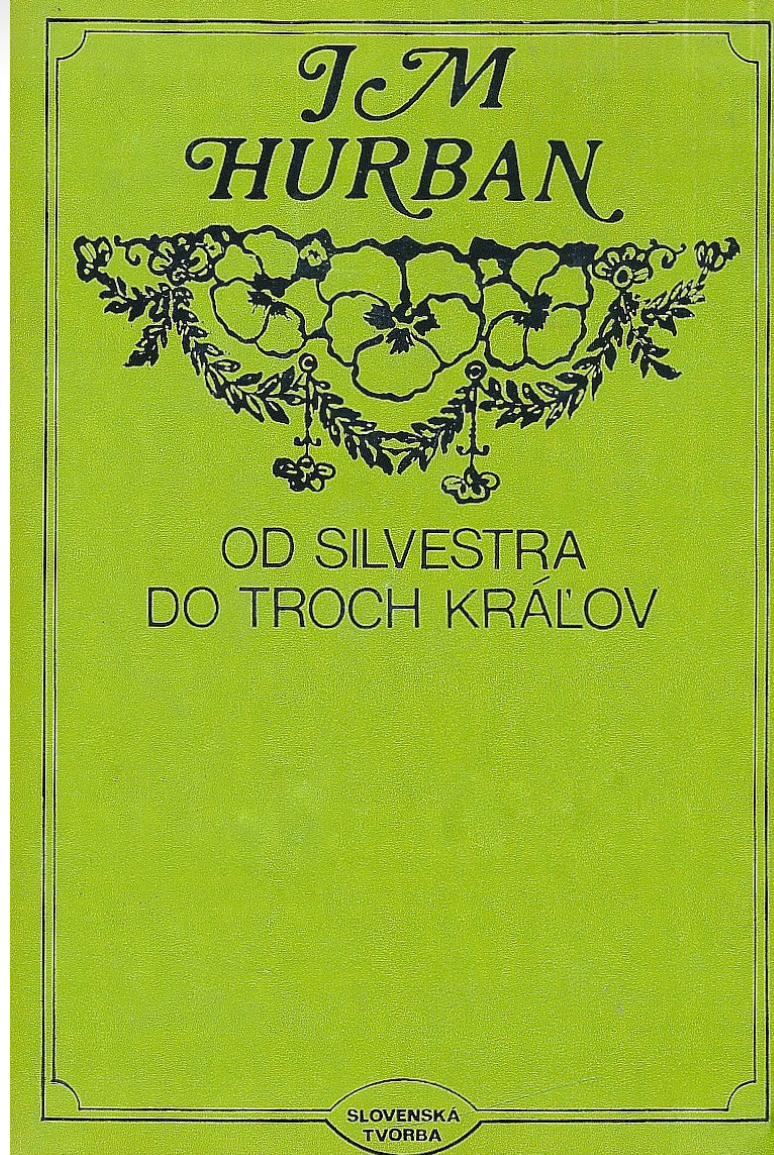
váci; Jaroslav Milenský, Ludmila Hovorková, advokát Brožek) a záporné (odrodilí Slováci; Ďorď Šúplata, vdova Hovorková) (Šmatlák 1999; Kusý 2014).

Autorské podanie postavy Ďorďa Šúplatu v diele vyúsťuje do satirického obrazu jeho zovňajšku: „*Vlasy sa mu na hlave trochu pobelievajú, ale čo sa ktorý len trochu väčšmi zabelie, hneď ho pán Šúplata čímisi potiera, takže keď vstal od zrkadla, jeho hlavička ani len nemyslela na šediny. Ale aké sú oči, to sa v zrkadle nedá dobre vidieť. Už neviem, či sú ozaj také akési pomútené, a či je sklo na ňom zaprášené a pomastené, keď ho Šúplata vždy prstami utieral, aby len dobre mohol všetky biele vlásy vidieť a tak každý natrieť. Zuby má pekné, čierne ako havran a komu sa také páčia, nemá nič nad ne krajšieho*“ (Hurban 2016, s. 14). Podobný postup karikovania hlavnej postavy si zvolil aj Janko Jesenský, ktorý nadviazal na slovenskú satirickú tradíciu v poviedke *Pani Rafiková* (Šmatlák 1999). „*Pani Rafiková je osemdesiatdvakilová osôbka, tvár vysmiata, červená, gulatá. Briadka s troma podbradkami – na uštipnutie. Pozrite na ňu odpredku, nazdáte sa, že je to ostrm ďateliny. Na vrchu tenké a potom vždy hrubšie a hrubšie, bez drieku. Nemôžete nijako pochopiť, čo robí tá kopa ďateliny pred zlatníckym*

výkladom. Pozrite od chrbta, zasa len ostrm dateliny. Pozrite od boku, to isté. Až keď sa priblížite, udriete sa po čele a vykriknete: – Lala, veď je to akási pani!“ (Jesen-
ský 1950, s. 87). Z porovnania oboch hlavných postáv vyplýva, že zatiaľ čo Ďorď Šúplata má „iba“ škaredú tvár, pani Rafíková má nesympatickú celú postavu. Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi v jeho čitateľsky naj-
úspešnejšej novele ešte nešlo o pravú, realisticky vy-
kreslenú psychologickú charakteristiku postáv (Čúzy 2004). Najmä Ďorď Šúplata má sklon k sentimentálne-
mu prežívaniu, omdlieva a má tendenciu k exaltované-
mu vyjadrovaniu citov, ktoré je v slovenskej literatúre
typické pre postromantizmus. „– Ja ich, frajle, ja ich
– frajle meine, ja ich, – no to bolo do porazenja; chu-
dák, nemohol nijako vyriešiť, čo chcel. V tom okamihu
by bol polovicu svojich vekšlov tomu dal, kto by mu bol
pomohol vykotkodákať to osudné slovo ‚milujem‘, alebo
‚lúbim‘, alebo ‚rád mám‘, alebo už čo také, čím sa oby-
čajne láska vyjavuje. Ešte dakolko ráz: ‚ja ich‘ a ‚frajle
meine‘ povedal, na zem dupol, ale vysloviť už raz to, čo
chcel, nemohol. Razom, ani sama Ludmila nevedela, čo
sa stalo, len keď už Šúplata ležal vystretý na stolici, celý v
smrteľných mdlobách“ (Hurban 2016, s. 42).

Napriek tomu, že táto novela vznikla v období, keď
v slovenskej literatúre doznieval romantizmus, vyka-
zuje znaky realizmu. Odohráva sa v Hurbanovej sú-
časnosti, v roku 1847, vo vianočnom období. Príbeh
je postavený na reálnom základe a je hyperbolizova-
ný (Čúzy 2004). Dej sa zakladá na dvoch motívoch,
na motíve výherného žrebu a na ľubostnom leitmo-
tíve, ktoré majú tendenciu gradovať. Po kúpe lístka
nasleduje výhra v lotérii, ktorá umožní dvom mla-
dým snúbencom uzavrieť manželstvo. Oklamanej
bohatému starému mládencovi zostáva iba zosobašiť
sa so svojou dlhoročnou slúžkou.

Ilona Škrabáčková, šmatlavá slúžka u bohatého
meštana a slovenského kapitalistu Ďorďa Šúplatu,
si na Silvestra kúpila za 15 zlatých žreb z veľkej no-
voročnej lotérie. Myslela si, že je to výherný lístok
a z banky jej vyplatia zaň 200 000 zlatých, pretože jej
tak povedal strapatý žid Renzef. Hneď ráno sa svojho
pána pokúsila nahovoriť, aby si od nej lós odkúpil,
keďže si myslela, že bude mať dobrú náladu, lebo sa
včera večer zasnúbil s Ludmilou Hovorkovou. Lenže
ten to odmietol urobiť s odôvodnením, že bude mu-
sieť minúť veľa peňazí na vlastnú svadbu. Preto išla za
otcom advokáta Brožka, ktorý jej žiadosť o odkúpenie
žrebu odmietol. Zároveň na žiadosť advokáta Brožka
klebetná vdova Hurdáľková navštívila Ďorďa Šúplatu
a začala ho odhovárať od svadby s Ludmilou Hovor-
kovou. Oznamila mu, že Hovorkovci sú chudobní,

Obr. 2 Od Silvestra do Troch kráľov. Rok vydania 1975

majú dlhy a veritelia od nich vymáhajú úroky. Ďorď
Šúplata sa teda rozhodol navštíviť pyšnú vdovu Ho-
vorkovú, jednu z prvých kapitalistiek v Bruchoslavi-
ciach, ku ktorej prišiel aj slovenský spisovateľ Jaroslav
Milenský s advokátom Brožkom požiadať o ruku jej
vnučky Ludmily. Tu si advokát Brožek prečítal novi-
ny a zistil, že hlavnú výhru v lotérii, 200 000 zlatých,
získalo číslo 1847 a povedal to Ďorďovi Šúplatovi.
Ten ihneď pochopil, že vyhral žreb jeho kuchárky
Ilony, ktorú, keď prišiel domov, pobožkal, požiadal ju
o ruku a ona prijala ponuku svojho pána na sobáš. Na
trojkráľových službách božích boli potom ohlásky. Po
bohoslužbe advokát Brožek a Jaroslav Milenský znova
navštívili dom Hovorkovcov. Tam zopakovali žiadosť
o Ludmilinu ruku a prišlo aj k vysvetleniu celej situ-
ácie. Advokát Brožek povedal, že Ilonin lós nechcel
jej pán odkúpiť, a tak ho odkúpil on. Rozhodol sa,
že ho daruje svojmu priateľovi, spisovateľovi. Teraz,
keď vyšlo najavo, že žreb je výherný, už nič nebráni
Jaroslavovi Milenskému oženiť sa so svojou milou,

JOZEF MILOSLAV HURBAN

*Od Silvestra
do Troch kráľov*

SLOVENSKÉ NAKLADATEĽSTVO DEJTSKEJ KNIHY, BRATISLAVA

Obr. 3 Od Silvestra do Troch kráľov. Rok vydania 1954

Ludmilou Hovorkovou. Mladomanželia sa rozhodli, že po svadbe odcestujú do Viedne po výhru 200 000 zlatých. Autor uzatvára tento ľubostný príbeh slovami: „dlhé do voľadov chodenie, alebo vlastne vo voľadoch bývanie, predsa len je istejšie ako také náhle zalúbenie“ (Hurban 2016, s. 110). Uskutočnila sa aj skromná svadba slúžky Ilony a Ďorďa Šúplatu. Keď posledný hosť odišiel, opýtal sa ženích svojej nevesty, kde má výherný lós. Ilona mu musela povedať pravdu. Keďže sa jej manžel rozzúrila, išla za advokátom

Č A S N Í K.

—•••••

Národní česko-slovanský obrázkový

kalendář pro všechny stavy,

na obyčejný, 365 dnů mající rok Páně

1857.

DOMOVÉ POKLADNICE

běh nový.

Ročník 2.

Sepsal

Daniel Lichard,

někdy prof. mathematicko-fysických věd na evanj. lyceum v baňské Stávnici,
nyní redaktor „Slovanských Novin.“

Obr. 4 Domová pokladnica z roku 1857. Zdroj: internet

Brožkom, ale ten ju poslal za spisovateľom Milenským, ktorý jej síce ukázal žreb, ale dal jej iba ďalších 15 zlatých. Ďorď Šúplata to svojej žene nevie odpustiť a často ju bije trstenicou (Hurban 2016).

Tretím výrazným motívom v tejto novele je téma pozdvihnutia národného povedomia ľudu. Prejavuje sa najmä v autorových úvahách o slovenskom národnom živote. Chýba mu národne uvedomelé zemianstvo, kňazský stav, meštianstvo, sedliactvo a školstvo (Hurban 2016). Zároveň kritizuje aj takzvanú úradnú

Porovnanie novely Od Silvestra do Troch kráľov s romantickou tradíciou, tabuľka č. 1

porovnanie	raný romantizmus	Od Silvestra do Troch kráľov
literárny druh	poézia	próza
znaky	elegickosť, baladickosť, ódickosť	humor, satira
literárny žáner	báseň, lyricko-epická skladba	novela
tematická orientácia	história, folklór	súčasnosť

teológiu. Väčšina kňazov (až 99 %) nie je zapálená pre národnú otázku a málo sa riešia sociálne problémy. „A ja to smelo opakujem, že pokým Slováci nedostanú na čelo sociálneho génia, do toho času budú vždy vo svojej národnosti len nedochôdčence! [...] Z našich teológov, najmä úradných, nepovstane naše sociálno-národné šťastie!“ (Hurban 2016, s. 28). Práve tu sa nachádzajú aj Hurbanove cirkevno-politické názory na zjednotenie uhorských evanjelikov a kalvínov, ktoré presadzoval generálny inšpektor, gróf Karol Zay. Autor tejto novely sa stal ich hlavným odporcom, nazýva ich úradnou teológiou. Argumentuje tým, že gróf Zay nemá príslušné náboženské vzdelanie, aby mohol prispôsovať, meniť a ohýbať cirkevné učenie podľa svetských predstáv. Toto jeho konanie nemá oporu ani vo *Svätom písme*, ide dokonca proti Lutherovmu *Katechizmu* a augsburskému vyznaniu viery,

zapiera vieru v Kristovu prítomnosť pri Pánovej večeri. Jozef Miloslav Hurban grófovi Zayovi zároveň vyčíta aj pričinenie sa o maďarizáciu a emancipáciu Židov (Hurban 1847).

Dielo možno žánrovo zaradiť medzi novelistickú spisbu z vtedajšieho súčasného života s humoristickým ladením. Ide o žáner, ktorý sa plnohodnotnejšie rozvinie až v nadchádzajúcom vývinovom období, teda v realizme. Noveletka bola napísaná v štúrovskej slovenčine, ale na dokreslenie dobového koloritu, a v snahe ironicky vykresliť takmer všetky postavy, autor využíva aj nemecké, latinské a maďarské vety a výroky. Pre dnešného čitateľa sa môže zdať jeho jazyk náročný, pretože často používa prechodník a vytvára dlhé zložené súvetia, ale svojim humoristickým vyznením by mohla táto próza zaujať aj študentov stredných škôl.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- ČÚZY, Ladislav et al, 2004. *Panoráma slovenskej literatúry I. (literárne dejiny od stredoveku po koniec romantizmu)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 169 s. ISBN 80-10-00316-3.
- HURBAN, Jozef Miloslav, 1847. *Odpoveď na „Nepředpojaté náhledy o unii“ grófa Karla Zayho*. Skalica: Tlačiareň Fraňa Xav. Škarnicla a Synov. 21 s.
- HURBAN, Jozef Miloslav, 2016. *Od Silvestra do Troch kráľov*. [online] ePub version [Bratislava]: iAdverti, Zlatý fond denníka SME, 121 s. ISBN 978-80-559-0176-3. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/46/Hurban_Od-Silvestra-do-Troch-kralov/1
- JESENSKÝ, Janko, 1950. *Pani Rafíková a iní*. Martin: Hviezdoslava spoločnosť, Hviezdoslavova knižnica, zv. 4. 156 s.
- KUSÝ, Ivan, 2014. Jozef Miloslav Hurban. In: HURBAN, Jozef Miloslav. *Prózy a články*. Bratislava: Kaligram, Knižnica slovenskej literatúry, zv. 54, s. 425-426. ISBN 978-80-8101-864-0.
- ŠMATLÁK, Stanislav, 1999. *Dejiny slovenskej literatúry I. (19. storočie a prvá polovica 20. storočia)*. Bratislava: Národné literárne centrum, Edícia Prameň, zv. 13. 559 s. ISBN 80-88878-50-0.